

Joanna Siekiera

(Victoria University of Wellington)

Ochrona zwyczaju Maorysów w prawie nowozelandzkim

ABSTRACT

Protection of the Māori custom in the New Zealand law

The article is an attempt to present the contemporary forms of legal protection over the Maori norms, that is the customary law. As the New Zealand legal system appears not well analysed or researched on the Polish nor European ground, an author wishes to bring closer such terms as: Maori custom, indigenous rights, tikanga Maori, Treaty of Waitangi, as well as the following Waitangi Tribunal. It has to be underlined that New Zealand, also called Aotearoa in the 2nd official Maori language, possesses a mixed legal system, where the Maori norms are equal and binding. Very often, though, those values prevail over other parliamentary acts due to being ranked as the highest, constitutional source of law. Social transformation of the New Zealand society has ultimately altered perception of the Maori rights, including the historical claims dated back to the 19th century. As a consequence of the Waitangi Tribunal establishment, the Maori minority is finally able to execute its privileges. However it applies also for the future, as the Treaty of Waitangi found the continuous partnership between Maori and the Crown. Therefore, one can see the on-going role of this court in protection along with implementation of any rights of the indigenous people.

Słowa kluczowe: Nowa Zelandia, Maorysi, zwyczaj maoryski, maoryskie prawo, prawo nowozelandzkie, autochtoni, Waitangi

Autochtoniczna ludność Nowej Zelandii, Maorysi, jest nieodłączną częścią państwa, jego kultury, w tym tradycji prawnej. Ich różnorodne przywileje są wysoko chronione ustawami oraz normami niespisanymi, a głównie poprzez prawo zwyczajowe. Ponadto, powszechnie

panuje przekonanie wśród prawodawców, przedstawicieli rządu czy nowozelandzkiej opinii publicznej, iż wszelkie, nawet najmniejsze, naruszenie praw Maorysów odbierane jest jako atak na wspólne dziedzictwo narodowe. Traktowane jest to wówczas w kategoriach społecznego tabu¹. Prawo zwyczajowe wraz z wierzeniami maoryskimi stanowi kluczowy element, niejako bazę wartości dla całego systemu prawnego *Aotearoa*². Choć ów porządek jest wyjątkowym na skalę światową połączeniem brytyjskiego *Common law*, tj. kultury prawnej byłej metropolii - Imperium Brytyjskiego oraz ustaw suwerennego już (od 1947r.) parlamentu w Wellington, to wierzenia maoryskie (tzw. *tikanga Māori*) mają zdecydowany wpływ na kształt całego prawa Nowej Zelandii. Co należy podkreślić już na wstępie, pozycja norm maoryskich jest na tyle istotna, iż skutkuje dostosowaniem nowych bądź zmianą starszych zasad prawnych - mowa tu o precedensowych orzeczeniach sądów, normach stanowionych przez legislatorów czy argumentacji członków parlamentu³. Posiadając tak doniosłą rolę w tym wielokulturowym społeczeństwie, lecz pomimo faktu bycia mniejszością⁴, Maorysi są świadomi przysługujących im uprawnień, wiedzą również, jak domagać się swoich praw, nawet tych historycznych.

Relatywnie krótka historia państwowości Nowej Zelandii od samego początku ukazuje decydujący wpływ na wspólnotę zwyczajowego prawa maoryskiego, czy raczej wierzeń, które posiadały wiążące skutki prawne względem członków wspólnoty. Relacje z brytyjskimi kolonizatorami musiały zatem uwzględniać normy autochtonów, bez czego niemożliwy był jakikolwiek dialog. Nie wchodząc w kontekst historyczno-politologiczny, należy podkreślić wagę pierwszego dokumentu zawartego pomiędzy wodzami maoryskimi a stroną Imperium. Układ pokojowy z Waitangi wywarł istotny wpływ zarówno na kolejne etapy kształtowania się państwowości, a ostatecznie i niepodległości Nowozelandczyków, ale przede wszystkim przypieczętował ważną pozycję autochtonów na każdym stadium prawnomiędzynarodowym

¹ Autorka wyjechała na badania naukowe do nowozelandzkich wydziałów prawa w Auckland, Wellington, Hamilton oraz Christchurch w okresie luty-maj 2015 r. Podczas rozmów z pracownikami naukowymi oraz politykami obserwowała prawno-społeczne reakcje na roszczenia maoryskie oraz silną pozycję Maorysów w Nowej Zelandii.

² Druga oficjalna nazwa państwa została zaczerpnięta z języka maoryskiego, który jest równorzędnym językiem Nowej Zelandii od 1987 r. Oznacza ona „Kraj długiej, białej chmury”.

³ Prawna pozycja ludności maoryskiej wraz z jej normami oraz odniesieniem do całego systemu prawnego Nowej Zelandii została poruszona przez autorkę w artykule *Prawo zwyczajowe i wierzenia maoryskie a system prawny Nowej Zelandii*, „Acta Erasmiiana: Wiara, polityka i religia”, Wrocław 2015.

⁴ Obecnie 15% obywateli Nowej Zelandii jest pochodzenia maoryskiego, co stanowi wzrost o 6% w porównaniu z rokiem 2006 - za Spisem Powszechnym przeprowadzonym w 2013 r.; strona internetowa Urzędu Statystycznego Nowej Zelandii: <http://www.stats.govt.nz/Census/2013-census/profile-and-summary-reports/infographic-culture-identity.aspx>, dostęp: 16.08.2015.

kraju⁵. Do tej pory, bezsprzecznie, Traktat z Waitangi z 1840 r.⁶ uważa się za prawną podstawę ukonstytuowania się nowozelandzkiego narodu. Dokument ten składa się jedynie z trzech artykułów i reguluje odpowiednio: uznanie monarchy brytyjskiego za wyłącznego suwerena, przyznanie własności względem ziem oraz położonych na nich bogactw naturalnym pod zarząd maoryskich wodzów, a także zrównanie w prawach obywateli pochodzenia europejskiego i Maorysów⁷. Traktat funkcjonuje do tej pory w prawie nowozelandzkim, jednak dokonano w nim pewnej zmiany. Mianowicie, poszerzono gwarancje nietykalności Maorysów wraz z ich ładami, w tym jeziorami i innymi zbiornikami wodnymi, co nie było przestrzegane przez Brytyjczyków. Co więcej, kolonizatorzy celowo przetłumaczyli wersję maoryską w sposób błędny. Bez rzecznika swoich praw ani żadnej instytucji odwoławczej, autochtoni przez lata nie byli w stanie wyegzekwować nadanych im uprawnień. Łamanie traktatowych postanowień skutkowało licznymi i krwawymi powstaniem ludności tubylczej⁸.

W wyniku orzeczeń sądów Traktat z Waitangi został włączony do źródeł prawa konstytucyjnego Nowej Zelandii⁹, a tym samym jego normy zyskały najwyższą w państwie rangę prawną. Stąd, jak wskazano wyżej, wszelkie nowostanowione prawa muszą być zgodne z postanowieniami dokumentu, a sprzeczne z nim akty tracą skutek prawny *ex tunc*. Co zostanie przybliżone w dalszej części niniejszego artykułu, a należy podać już w tym miejscu, dopiero po ponad wieku od wejścia w życie Traktatu społeczeństwo nowozelandzkie gotowe było na wprowadzenie instytucji odwoławczej - Trybunału Waitangi¹⁰. Sąd ten funkcjonuje

⁵ Nowa Zelandia została kolonią Wielkiej Brytanii w 1840 r., by następnie zmienić swój status na dominium brytyjskie w 1907 r. Niezależność wewnętrzną oraz międzynarodową uchwalono w 1947 r. i to ten rok uważa się za datę uzyskania niepodległości. Jednakże wymienia się także 1987 r., kiedy to wszedł w życie Akt Konstytucyjny niemający wszak mocy ustawy zasadniczej (Constitution Act 1986 z 13 grudnia 1986 r. Public Act 1986 No 114)(S. Bożyk, *System konstytucyjny Nowej Zelandii*, Warszawa 2009, s. 8-12).

⁶ Porozumienie zostało przyjęte 6 lutego 1840 r. Treaty of Waitangi Act 1975 z 10 października 1975 r. (Public Act 1975 No 114).

⁷ Oryginał Traktatu z Waitangi można oglądać w archiwum narodowym w Wellington. Szerzej na temat przyczyn podpisania umowy pokojowej czytaj w: M. King, *The Penguin History of New Zealand*, Auckland 2012, s. 159-167.

⁸ Wojny nowozelandzkie, zwane też wojnami o ziemię czy wojnami maoryskimi były toczone w latach 1845 - 1872, tj. zaraz po mianowaniu Wysp kolonią brytyjską. Więcej na ten temat: Ministry of Culture and Heritage (red.) *Maori Peoples of New Zealand - The Encyclopedia of New Zealand*, Auckland 2006; J. Metge, *Maorysi w Nowej Zelandii*, Warszawa 1971.

⁹ Na konstytucję Nowej Zelandii składają się akty o niejednorodnym charakterze, do których należą: Traktat z Waitangi, Akt Konstytucyjny z 1986 r., relewantne ustawodawstwo nowozelandzkie i brytyjskie, prerogatywy monarchy oraz orzecznictwo sądów i typowe dla ustroju anglosaskiego zwyczaje konstytucyjne. Szerzej na ten temat: S. Bożyk, *dz. cyt.*, s. 14-18, 55; G. W. R. Palmer, *Unbridled Power: An Interpretation of New Zealand's Constitution & Government*, Oxford 1987.

¹⁰ Treaty of Waitangi Act 1975; strona internetowa Ministerstwa Sprawiedliwości: <http://www.justice.govt.nz/tribunals/waitangi-tribunal>, dostęp: 16.08.2015.

od 1975 r., co było związane z rewolucją kulturalną lat 70. XX w. oraz przewartościowaniem poglądów m.in. na kwestie maoryskie¹¹.

Wraz z uzyskaniem niepodległości przez Nową Zelandię, dynamizacji gospodarki po II wojnie światowej oraz rozwojowi komunikacji i transportu, Wyspy przestały być już wyizolowanym terenem na Antypodach. Ponadto, powoli acz silnie zaczęła się kształtować narodowa duma, odrzucająca wpływy Wielkiej Brytanii czy sąsiedniej Australii. Także wewnętrzne spory rasowe pomiędzy *Pakeha* (biali) a Maorysami musiały wreszcie przeobrazić się w merytoryczną dyskusję społeczną. Maoryscy pracownicy zapełnili rynek pracy większych miast, odbudowywali nadszarpniętą przez lata pozycję w sztuce i dziedzictwie narodowym, postawili na turystykę oraz wykorzystywanie rodowych ziem na działalność rekreacyjną¹². Choć jedynie 3,5% społeczeństwa posługuje się językiem maoryskim¹³, przywiązanie do tradycji Maorysów w narodzie jest duże. Świadczą o tym liczne programy rządowe, dofinansowywanie badań naukowych, otwieranie kierunków na uczelniach wyższych dotyczących wieloaspektowego podejścia do tzw. *Maori studies* czy nauki języka i kultury maoryskiej przez dzieci w szkołach powszechnych¹⁴. We współczesnej Nowej Zelandii już nie szkodzi własna partia polityczna¹⁵, prawny przedstawiciel w postaci związku wspólnot¹⁶, państwowe kanały telewizyjne¹⁷ czy nazwy informacyjne po maorysku, a nawet celowe wplatanie wyrażeń w języku maoryskim do języka angielskiego.

Wraz z lepszą pozycją finansową, ale i społeczną, osoby pochodzenia maoryskiego zaczęły z większą ostrożnością przyglądać się stanowi prawnemu, regulującemu ich prawa jeszcze z XIX w. i porównywać go ze stanem faktycznym. Zadawnione pretensje oraz roszczenia, przede wszystkim o ziemię, która stanowi wszak najwyższą wartość dla autochtonów, zostały wniesione do odpowiednich sądów. Sądy ziemskie (*Māori Land Court*)

¹¹ J. Eska, *Dominium Nowej Zelandii – status przejściowy czy specyficzna forma ustroju państwowego?*, w: „Antypody.org” 2010, nr 3; M. King, *dz. cyt.*, s. 487; P. Turner *Nowa Zelandia*, Warszawa 2010, s. 23-28, 90-91; *Wielki encyklopedyczny atlas świata PWN: Australia i Oceania*, t. XVIII, Warszawa 2006, s. 32-39.

¹² Wywiad autorki z Prokuratorem Generalnym Nowej Zelandii, Christopherem Finlaysonem w Wellington, 31.03.2015.

¹³ Pomimo uznania go za drugi oficjalny język urzędowy w 1987 r. przez Maori Language Act 1987 z 20 lipca 1987 (Public Act 1987 No 176). Procentowe użycie za danymi strony internetowej, szczegółowej i na bieżąco aktualizowanej, *Central Intelligence Agency*: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/nz.html>, dostęp: 16.08.2015.

¹⁴ Wywiad autorki z dziekanem Wydziału Prawa Uniwersytetu Waikato, przodującym w prowadzeniu badań nad kwestiami maoryskimi, prof. Wayne’em Rumbles, Hamilton, 12.02.2015 r.

¹⁵ *Maori Party*: <http://maoriparty.org/> (16.08.2015).

¹⁶ *Federation of Māori Authorities*: <http://www.federation.maori.nz/about-us/structure/>, dostęp: 16.08.2015..

¹⁷ *Māori Television*: <http://www.maoritelevision.com/about/about-maori-television>, dostęp: 16.08.2015.

wydają wyroki w tej kompetencji od 2001 r.¹⁸, podczas gdy ich poprzednikami były nadal funkcjonujące sądy apelacyjne dla Maorysów (*Māori Appellate Court*) ustanowione w 1993 r.¹⁹ Nastąpiło lawinowe składanie wniosków w sądach, przede wszystkim w Trybunale Waitangi, na skutek których państwo musiało wypłacić niektórym klanom (*iwi*) wielomilionowe odszkodowania bądź wydawać prawne oświadczenie własności danej posesji czy jeziora²⁰.

Należy w tym miejscu choćby skrótowo przybliżyć zwyczaj maoryski, a zatem wierzenia ludności autochtonicznej, który w Nowej Zelandii posiada także wymiar norm prawnie wiążących wszystkich mieszkańców, niezależnie od swojego pochodzenia. *Tikanga Māori*, przywołany wcześniej zbiór maoryskich zasad religijnych wraz z licznymi obrzędami w życiu publicznym, jak i prywatnym, funkcjonuje nieprzerwane od czasów przedkolonialnych. Stąd, wierzenia przekazane przez przodków, obowiązują w obecnym ustroju jako katalog wartości, a także prawo zwyczajowe mniejszości maoryskiej. Nie jest ono spisane ani nie przeniesione w formie norm porządku nowozelandzkiego, jednak posiada moc wiążącą dla wszystkich instytucji w państwie²¹. Interpretacją oraz ewentualnym wcieleniem w życie ochrony względem *tikanga* zajmuje się właśnie Trybunał Waitangi. Jednak dochodzenie jakichkolwiek praw na tej podstawie przed ukonstytuowaniem się tego sądu było utrudnione, a w praktyce niemożliwe²².

Kultura Maorysów, w tym prawna tradycja pod postacią zwyczaju, jawi się jako charakterystyczny i nie dający się oddzielić element dziedzictwa Nowej Zelandii. Maoryskim dorobkiem dziejowym zajmuje się specjalna agencja rządowa, która klasyfikuje go, rejestruje, prowadzi szkolenia, badania, a przede wszystkim prawnie chroni prawa materialne i niematerialne. *Heritage New Zealand* podzieliła dziedzictwo narodowe (*ngā taonga tuku iho nō ngā tūpuna*)²³ tubylczych Nowozelandczyków na trzy kategorie: fizyczne, naturalne oraz niematerialne²⁴. Pierwsza grupa dóbr objęta jest ochroną w postaci ustawy Resource

¹⁸ Sądy ziemskie należą do najstarszych w Nowej Zelandii, gdyż powołano je do życia już w 1865 r. jako naczelny, Narodowy Sąd Ziemski. Jednak funkcjonują one w swojej obecnej formie na mocy ustawy Maori Purposes Act 1947 z 27 października 1947 r. (Public Act 1947 No 59).

¹⁹ Więcej na temat maoryskich sądów zob.: podstrona internetowa Ministerstwa Sprawiedliwości: <http://www.justice.govt.nz/courts/maori-land-court/about-us/past-present-future-of-the-maori-land-court>, dostęp: 16.08.2015.

²⁰ P. Turner, *dz. cyt.*, s. 32-33.

²¹ N. Roughan, *The Association of State and Indigenous Law: A Case Study in 'Legal Association'*, w: „The University of Toronto Law Journal” 59/135, 2013; *Maori Custom and Values in New Zealand Law*, The Law Commission of New Zealand, Study Paper 9, March 2011 Wellington.

²² *Tamże*.

²³ Z języka maoryskiego oznacza to dosłownie „skarby wytworzone ręcznie przez naszych przodków”.

²⁴ Bardziej szczegółowa charakterystyka działań agencji, zob.: strona internetowa *Heritage New Zealand*: <http://www.heritage.org.nz/protecting-heritage/maori-heritage>, dostęp: 16.08.2015.

Management Act 1991²⁵, a druga - Protected Objects Act 1975²⁶. Ciekawym wydaje się być tu włączenie języka maoryskiego, jako dobra chronionego, poprzez wymienienie go w katalogu jako *toanga* (skarb). Ustawa regulująca protekcję wartości naturalnych wymienia w art. 2 przedmioty połączone z „maoryską kulturą, historią bądź społecznością (...) wyprodukowane w Nowej Zelandii przez Maorysów, lub też przywiezione do Nowej Zelandii przez Maorysów; lub będące w użyciu przez Maorysów, które datuje się na więcej niż 50 lat”²⁷. Jakiegokolwiek proces sądowy dotyczący sprzedaży *taonga* jest rozpatrywany przez przywołany wcześniej maoryski Sąd ziemski.

Obecnie obserwuje się tendencję w prawie nowozelandzkim, jakoby wszelkie normy, czy to stanowione przez parlament w Wellington, czy jako precedensowe orzeczenia trybunałów, odwoływały się w sposób pośredni bądź bezpośredni do prawa zwyczajowego Maorysów. Mowa tu przede wszystkim o kwestiach związanych z ziemią albo znajdujących się w niej naturalnych zasobach. I tak, ów prawny trend zawiera się zarówno w interpretacji norm przez doktrynę czy orzeczenia sądów, ale także prawo stanowione w formie wyroków czy zaakceptowanej praktyki w formie nowopowstałego zwyczaju. Stąd, kwestia skodyfikowania reguł w prawie nowozelandzkim nie wydaje się być istotna. Dany zwyczaj bowiem, pochodzący wszak od wierzeń ludności maoryskiej, nie wymaga do swego uprawomocnienia dodatkowego orzeczenia czy uregulowania w ustawie. Często jednak, głównie w prawie cywilnym, regulującym ostatecznie kwestie związane z majątkiem, w tym przede wszystkim ziemią, sądy decydują się na uprawomocnienie poszczególnych praktyk w toku postępowania²⁸.

Bezsprzecznie to jednak działalność Trybunału Waitangi jest głównym źródłem ochrony zwyczaju maoryskiego w prawie Nowej Zelandii. Za podstawowe źródła dowodowe, nastęrczające żmudne i czasochłonne badania, służą ustne zeznania rodziny i znajomych, podparte historią wnioskodawcy (lub odpowiednio jego klanu) w społeczeństwie oraz jego zachowania względem narodu (w różnym stadium prawnomiędzynarodowym Nowej Zelandii, tj. kolonii, dominium i państwa niepodległego). Wyrok wydawany jest zatem po przeanalizowaniu wielu różnorodnych środków. Są to przede wszystkim dowody ustne, ale także historyczne zapisy kartotek czy zmieniających się ustaw oraz opinie historyków. Do

²⁵ Resource Management Act 1991 z 22 lipca 1991r. (Public Act 1991 No 69).

²⁶ Protected Objects Act 1975 z 19 września 1975 r. (Public Act 1975 No 41).

²⁷ Artykuł 2, ustęp 1, litery a-c ustawy Protected Objects Act; M. Stephens, *Taonga, Rights and Interests: Some Observations on WAI 262 and the Framework of Protections for the Māori Language*, „NZACL YEARBOOK” 16/2010, s. 63-81; Strona internetowa Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego: <http://www.mch.govt.nz/nz-identity-heritage/protected-objects/taongatuturu>, dostęp: 16.08.2015.

²⁸ Por. wyrok Sądu Najwyższego Nowej Zelandii (funkcjonujący w tym systemie prawnym pod nazwą decyzja administracyjna) z 10 października 1986 r. M 430/86 *In the matter of the Water and Soil Conservation Act 1967*.

tego sąd korzysta z niejako hybrydy środków dostępnych w prawie anglosaskim, maoryskim zwyczaju czy zbiorze religijnych praw - *tikanga*. Większość spraw rozpatrywana jest dopiero po 10-letnim okresie analizy dowodów, które niejednokrotnie zostaną zakwalifikowane jako niewystarczające bądź niezgodne ze stanem faktycznym. Na same przesłuchania stron przeznaczają się od 10 do 20 tygodni. Jest to zdecydowanie jedyny tego typu sąd na świecie, który biorąc pod uwagę tak liczne elementy dowodowe, rozpatruje historyczne (bazą do wyroków jest wszak Traktat z 1840 r.) roszczenia mniejszości narodowej²⁹.

Nowozelandczycy są dumni z tego, jakże ważnego i skalającego ich wielokulturowe społeczeństwo, rozwiązania prawnego. Wyroki Trybunału komentowane są przez opinię publiczną oraz poddawane są pod dyskusję w mediach. Powstają jednak pytania, na gruncie zmieniającego się świata, postępu technologicznego oraz społecznych reform odnośnie do dalszego funkcjonowania tego organu sprawiedliwości. Do kiedy będzie zasadne jego istnienie? Czy historyczne roszczenia sprzed prawie dwóch stuleci się nie przedawnią? I wreszcie, co się stanie, gdy sąd rozpatrzy już wszystkie skargi wniesione przez maoryskich wnioskodawców? Ustawa z 1975 r. nie reguluje tych kwestii. Odpowiedzi na te pytania należy zatem szukać w pragmatycznym wymiarze funkcjonowania Trybunału. Otóż, na chwilę obecną rozplanowane są postępowania dowodowe do roku 2020. Jednak wciąż napływają nowe. Jak podkreślają pracownicy sądu, Traktat został powołany na cześć zawiązania partnerstwa pomiędzy przedstawicielami Korony Brytyjskiej a wodzami maoryskich plemion. Ta forma koegzystencji nie jest określona w czasie, a zakłada ciągły szacunek oraz wzajemne respektowanie uprawnień i obowiązków względem siebie. Właśnie w tym formalnym związku kluczową rolę odgrywa Trybunał Waitangi. Stąd niemożliwym jest zakończenie tego procesu. W obecnej dekadzie dochodzą ponadto nowe roszczenia, z którymi wcześniej sądy ziemskie nie miały styczności. Potrzebni są także dodatkowi eksperci czy metody rozpoznania w sprawach nieprzewidzianych XIX-wiecznym aktem. Mowa tu o prawie własności do przestrzeni powietrznej czy kosmicznej nad maoryskimi ziemiami, o prawie przepływu fal radiowych, sieci rurociągów, głównie połączeń telefonicznych czy internetowych na gruncie przynależnym do danego *iwi*, skończywszy na wszelkich kosztach, zanieczyszczeniu środowiska lub potencjalnym zysku wiążącym się z wydobyciem ropy naftowej³⁰. Należy jednoznacznie podkreślić, iż postanowienia Trybunału nie są wiążące. Stanowią one wyłącznie prawną podpowiedź dla parlamentu w kwestii regulacji danych

²⁹ Wywiad autorki z pracownicą Trybunału Waitangi, Nyenyezi Siameja, Wellington 11.03.2015 r.; Strona internetowa Trybunału Waitangi: <http://www.justice.govt.nz/tribunals/waitangi-tribunal/about/introduction>, dostęp: 16.08.2015.

³⁰ *Tamże*.

spraw. Co ważne, w państwie takim jak Nowa Zelandia, o niezwykle wysokiej kulturze prawnej, normy prawne nie muszą przybierać formy ustaw, aby stać się obowiązującymi i ogólnie respektowanymi. Zarówno rząd w Wellington, wszelkie organy sądowe czy administracyjne oraz zwykli obywatele przyjmują normy powstałe w skutek orzeczeń Trybunału. Przewrotnie można poddać w wątpliwość sens funkcjonowania takiego sądu bez przywilejów jurysdykcyjnych. Teoretycznie, mogłaby na tym skorzystać strona państwowa (a zatem następcy brytyjskich kolonizatorów). Jednak umowa społeczna (niepisana), jaka funkcjonuje od lat 70. XX w. w narodzie nowozelandzkim, skutecznie zapobiega problemom powstałym na bazie różnicy wieku, niepełnosprawności, rasy, religii, przekonań politycznych, orientacji seksualnej czy właśnie narodowości. Żaden polityk czy zwykły obywatel *Aotearoa* nie kwestionuje potrzeby pozytywnej dyskryminacji mniejszości Maoryskiej, a wyroki Trybunału, choć niewiążące w sposób prawny, mają swoje niebagatelne oddziaływanie na opinię publiczną oraz nowo powstające ustawy.

Ochrona maoryskiego zwyczaju przejawia się zatem w prawie nowozelandzkim przede wszystkim w postaci realizacji postanowień Traktatu z Waitangi, datowanego na 1840 r. Powołanie w latach 70. XX w. specjalnego Trybunału pozwoliło na dochodzenie historycznych roszczeń Maorysów przeciwko niesprawiedliwemu traktowaniu ich majątków oraz praw osobistych przez brytyjskich kolonizatorów. Z drugiej strony, ukonstytuowanie się tego jedyne w skali światowej sądu zatwierdziło prawne skutki precedensowych wyroków innych instancji czy ustaw, które przyznawały gwarancje autochtonom, przede wszystkim w kwestii prawa własności. Po ponad wieku od wejścia w życie najbardziej kontestowanego, a wciąż obowiązującego, Traktatu, jego normy zaczęły wiązać dwie strony. I to właśnie ten skutek prawny podaje się jako najbardziej doniosłe następstwo powstania Trybunału. Taka interpretacja norm pozwala w następstwie na przywoływanie ich przez wszystkie pozostałe sądy nowozelandzkie, w każdej rozstrzyganej sprawie. Postępowanie to implikuje rzeczową dyskusję na forum publicznym odnośnie do praw maoryskich, ochrony ich zwyczaju oraz miejsca, jakie posiadają we współczesnym społeczeństwie Nowej Zelandii.

Bibliografia

Literatura:

Best E., *Some Aspects of Maori Myth and Religion: Illustrating the Mentality of the Maori and his Mythopoetic Concepts*, W. A. G. Skinner, Government Printer, Wellington 1922.

Bożyk S., *System konstytucyjny Nowej Zelandii*, Warszawa 2009.

Eska J., *Dominium Nowej Zelandii – status przejściowy czy specyficzna forma ustroju państwowego?*, „Antypody.org” 2010, nr 3.

Firth R., *Primitive Economics of the New Zealand Maori*, Stephen Austin and Sons, Hertford 1929.

King M., *The Penguin History of New Zealand*, Auckland 2012.

Ministry of Culture and Heritage (red.), *Maori Peoples of New Zealand - The Encyclopedia of New Zealand*, Auckland 2006.

Metge J., *Maorysi w Nowej Zelandii*, Warszawa 1971.

Palmer G. W. R., *Unbridled Power: An Interpretation of New Zealand's Constitution & Government*, Oxford 1987.

Roughan N., *The Association of State and Indigenous Law: A Case Study in 'Legal Association'*, „The University of Toronto Law Journal” 59/135, 2013.

Siekiera J., *Prawo zwyczajowe i wierzenia maoryskie a system prawny Nowej Zelandii*, „Acta Erasiana: Wiara, polityka i religia”, Wrocław 2015.

Stephens M., *Taonga, Rights and Interests: Some Observations on WAI 262 and the Framework of Protections for the Māori Language*, „NZACL YEARBOOK” 16/2010

Turner P., *Nowa Zelandia*, Warszawa 2010.

Wielki encyklopedyczny atlas świata PWN: Australia i Oceania, t. XVIII, Warszawa 2006.

Dokumenty:

Constitution Act 1986 z 13 grudnia 1986 r. (Public Act 1986 No 114).

Maori Custom and Values in New Zealand Law, The Law Commission of New Zealand, Study Paper 9, March 2011 Wellington.

Maori Language Act 1987 z 20 lipca 1987r. (Public Act 1987 No 176).

Maori Purposes Act 1947 z 27 października 1947r. (Public Act 1947 No 59).

Protected Objects Act 1975 z 19 września 1975r. (Public Act 1975 No 41).

Resource Management Act 1991 z 22 lipca 1991r. (Public Act 1991 No 69).

Treaty of Waitangi Act 1975 z 10 października 1975 r. (Public Act 1975 No 114).

Wyrok Sądu Najwyższego z 10 października 1986r. M 430/86 In the matter of the Water and Soil Conservation Act 1967.

Strony internetowe:

Strona internetowa *Central Intelligence Agency*: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/nz.html>, , dostęp: 16.08.2015.2015).

Strona internetowa *Federation of Māori Authorities*: <http://www.federation.maori.nz/about-us/structure/>, dostęp: 16.08.2015.

Strona internetowa *Heritage New Zealand*: <http://www.heritage.org.nz/protecting-heritage/maori-heritage>, dostęp: 16.08.2015.Strona internetowa *Maori Party*: <http://maoriparty.org/>, dostęp: 16.08.2015.

Strona internetowa *Māori Television*: <http://www.maoritelevision.com/about/about-maori-television>, dostęp: 16.08.2015.Strona internetowa Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego: <http://www.mch.govt.nz/nz-identity-heritage/protected-objects/taongatuturu>, dostęp: 16.08.2015.

JOANNA SIEKIERA

Strona internetowa Ministerstwa Sprawiedliwości: <http://www.justice.govt.nz/tribunals/waitangi-tribunal>,
dostęp: 16.08.2015. Strona internetowa Sądów ziemskich: <http://www.justice.govt.nz/courts/maori-land-court/about-us/past-present-future-of-the-maori-land-court>,
dostęp: 16.08.2015.

Strona internetowa Trybunału Waitangi: <http://www.justice.govt.nz/tribunals/waitangi-tribunal/about/introduction>,
dostęp: 16.08.2015.

Strona internetowa Urzędu Statystycznego Nowej Zelandii: <http://www.stats.govt.nz/Census/2013-census/profile-and-summary-reports/infographic-culture-identity.aspx>,
dostęp: 16.08.2015.

Inne:

Wywiad autorki z Christopherem Finlaysonem, Wellington, 31.03.2015 r.

Wywiad autorki z Nyenyezi Siameja, Wellington 11.03.2015 r.

Wywiad autorki z prof. Wayne'm Rumbles, Hamilton 12.02.2015 r.